

Эсэгэ ороноо, эхэ нютагаа эб хамта мандуулая!

БҮРЯАД РЕСПУБЛИКА

Бүгэдэ арадай сонин

1998

апрелин

7

Хабарай дунда хүгжэн туулай харын 11 гарагай 3 ВТОРНИК № 61 (19902) Газетын сэн хэлсээтэ

1921 оной декабриин 21-нээ гарана

ПРАВИТЕЛЬСТВЫН ХҮДЭЛМЭРИИН ДОЛООН ХОНОГ

Нийтэ республиканска хэмжээ ябуулганууд
Апрелин 7. Буряад Республикын
Правительствын Президиумэй суглаан.
МВД-дэ туг барюулалгын ёһолол.
Апрелин 6-10. Хүүгэдые полиомиелидхэ
нэргылхэ тарилга хэлгын үндэһэтэнэй үдэрнүүдэй
2-дохи шата.

Апрелин 9-10. «хургуули - хүдөө хууринуудай
тогтууритай хүгжэлтын түб» гэхэн уласхоорондын
конференци.

Президент-Правительствын Түрүүлэгшэ
Л.В.ПОТАПОВ

Апрелин 6. Эрхэтэдые хубиин асуудалаар
хүдээн абалга.

Апрелин 8. Сэрэгэй алба хаагшадай
хэрэгүүдээр Соведай суглаан.

Апрелин 9. Ахамад наһатайшуулай Соведай
суглаан.

Апрелин 10. Гэмтэ ябадалнуудтай тэмсэхэ
талаар координационн Соведай суглаан.

Правительствын Түрүүлэгшын Нэгэдэхи
орлогшо В.К.АГАЛОВ

Территориально-үйлэдбэрийн зононуудай
(ТПЗ) талаар координационн Соведай суглаан.

Апрелин 10. Хабарай тарилга үнгэргэхэ талаар
республиканска штабай суглаан.

«Брянсельмаш» АО-гой асуудалнуудаар
зүблөөн.

Апрелин 7-8. Стандартизаацин асуудал-
нуудаар Баргажанай, Хурамхаанай районуудта
семинар.

Телерадио-дамжуулгын аша туһануудые
үзүүлхэ талаар лицензи олгохо ажал ябуулгы
шалгалга.

Правительствын Түрүүлэгшын орлогшонор:
А.Н.ЖИЛЬЦОВ

Ажахы эрхилдэг субъектүүдтэ налог ашалгы
балбари налбаряар тодорхойлолго.

Россин Федерациин Гададын экономика
харилсаа холбоонуудай министрствын Буряад
Республикадахи этигэмжэтэ түлөөлэгшын
управленидэ федеральна бюджетэй мүнгэ
зөөриин зорилгоорнь хэрэглэгы шалгалга.

Акционернүүдэй реестр хүтэлхэ талаар
«Медтехника», «Бурятбытсервис», «Газетно-
журнальнэй комплекс» акционернэ бүлгэмүүдтэй
хүдэлмэри бэелүүлгэ.

АПК-гай эмхинүүдтэ тусхай жасаһаа
хүнгэлэлтэтэйгөөр урьһаламжа үгэхэ
хэлсээнүүдые харалга.

Б.Ц.СЕМЁНОВ
Экономистнуудай республиканска семинары
бэлдэлгэ.

Апрелин 9. Түймэрэй хаһада бэлдэхэ талаар
кустовой семинар Кабанскын райондо үнгэргэлгэ.

Апрелин 6-17. «Гүрэнэй засагай зургаануудые
бэхижүүлгэ» гэхэн ТАСИС-ай проектээр семинар.

«Гусиноозёрскын ГРЭС-тэхи экологическа
байдал болон байгаали хамгаалха талаар эндэ
эрхилэгдэдэг ажал ябуулга» гэхэн асуудалаар
Гусиноозёрскын ГРЭС-тэ болохо зүблөөн.

Л.Ч.НИМАЕВА

Апрелин 6-10. Дээдэ мэргэжэлэй хуралсалай
эмхи зургаануудай студентнэрэй 6-дахи
республиканска олимпиада.

Апрелин 7-10. Багшанарай болон
хүтэлбэрилхэ кадрнуудай мэргэжэл дээшлүүлхэ
болон аттестацила асуудалаар «Дүхэриг шэрээ».

Апрелин 7. Хүүгэдэй зунай амаралта
эмхидхэхэ талаар хүдэлмэрийн бүлэгэй суглаан.

Апрелин 10. Гусиноозёрскын хүгжэмэй
хургуулин 35 жэлэй ой.

Апрелин 9. Хүүгэдые полиомиелидхэ
нэргылэлгын хоёрдохи шатын ябаса тухай
районуудтай селекторнэ зүблөөн.

Л.П.ТАБАЛАЕВ.

Бага олзын хэрэг эрхилэгшэдэй
хабаадалгатайгаар ТПЗ-гэй (территориально-
үйлэдбэрийн зононуудай) үргэдхэгдэмэл
координационн совет.

«Электрын элшэ хүсэний түлбэри оруулхын
түдөө харюусалга болон журам дээшлүүлхэ
тухай» республикын Президентын Зарлиг
бэлдэлгэ.

«Радиотелевизионный передающий центр»
гэхэн хэлхээ холбооной гүрэнэй предпритийн
1997 оной дүн согсололгын суглаан.

Буряад Республикада техника
инвентаризацин нийтэ нэгэн эмхи байгуулха
асуудалые шэнжэлгэ.

Россин Федерациин субъектүүдэй 1998 оной
гадаадын экономика ажал ябуулгы
таарадуулха тухай РФ-гэй МВЭС-эй хэмжээ
ябуулгануудай түсэбөөр дурадхалнуудые бэлдэлгэ.

БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН ПРЕЗИДЕНТ

Буряад Республикын Президентын дэргэдэ экономика аюулгүйн Совет байгуулха тухай Зарлиг баталжа, гараа табиба. Зүбшэлэлгын тус зургаан манай республикын экономика аюулгүйе сахиха ябадал гүрэнэй зүгһөө залаан хүтэлбэрилхэ болон хинаха талаар шийдхэбэринүүдые

бэлдэдэг болохо юм. Россин парламентын дээдэ палатын Федерациин Соведай 31-дэхи суглаанда хабаадаа. Базаров Вандан Бадмаевиче өөрынгөө зарлигаар Президентын дэргэдэхи Ахамад наһатайшуулай Соведай гэшүүнээр баталаа.

ТОБШО МҮРНҮҮДЭЭР

Республикын хүн зоние хүдөө ажахын продукцияар хангалгы найжаруулхын тула Буряад Республикын Правительство хүдөө ажахын продукция тушаадаг эд хэрэглэгшэдэй кооперациин эмхинүүдтэ нэгэ счөт-фактураар 30 мянган түхэриг хүрэтэр бодото мүнгөөр тоосохые 1998 оной декабриин 31 хүрэтэр өөрынгөө захиралтаар зүбшөөгөө.

Правительствын тогтоолоор баталагдаба.

Гусиноозёрскын ГРЭС-ые зогсоохогүйн тула Холбоолжоной нүүрһэнэй уурхайда 100 тонно, Түгнын уурхайда - 200 тонно дизелиин түлишэ республикын Правительствон уялгата найдуулгаар үгэхэ гэхэн захиралта республикын Правительство гаргаа. Эдэ уурхайнуудай үритэлгы байгша оной майн 1 хүрэтэр түлэхэ тухайгаа Правительство уялгатаар найдуулаа.

Буряад Республикын Президентын болон Правительствын хэлбэлэй албан.

ЭРДЭМТЭДЭЙ ТОО ОЛОШОРҮООР

Россин Эрдэмэй Академиин Сибириин таһагай Монгол, Түбэд ороние болон буддын шажан шэнжэлэлгын институтай дэргэдэ 1979 онһоо эхилжэ, монгол хэлэнүүдэй талаар эрдэмэй кандидатай нэрэ зэргэ олгохо диссертационн совет байгуулагдан юм. Тэрэ гэхэн саһаа хойшо табяад хүн тус институтай дэргэдэ хэлэ бэшэгэй эрдэмэй кандидатай нэрэ зэргэнүүдые хамгаалаа. Тэдэнэй дунда буряад, хальмаг, монгол, тыва яһанай эрдэмтэд оролсоно. Мүн 9 хүн хэлэ бэшэгэй эрдэмэй докторой нэрэ зэргэ тус соведэй дэргэдэ хамгаалжа шадаа.

Эндэ хаяхан Монгол, Түбэд ороние болон буддын шажание шэнжэлэлгын институтта 3 хүн хэлэ бэшэгэй эрдэмэй кандидатай нэрэ зэргэнүүдые хамгаалба гэшшэ. Россин Федерациин Эрдэм ууралсалай министрствын үндэһэн арадуудай хуралсалай талаар институтай Буряадай филиалай эрдэмтэ хүдэлмэрилэгшэ Должид Цыбановна Жапова буряад, ород хэлэнүүдэй дахалданан сложно мэдүүлэнүүдые зэргэсүүлэн шэнжэлгэдэ хүдэлмэриез зориулаа. Тэрэнэй эрдэмэй хүтэлбэрилэгшөөр хэлэ бэшэгэй эрдэмэй доктор, РАЕН-эй тэшүүн-корреспондент, профессор В.И. Рассадин томилогдонхой байгаа. Харин тусхайта оппонентүүдын гэхэдэ, хэлэ бэшэгэй эрдэмэй доктор, профессор В.И. Золхоев, хэлэ бэшэгэй эрдэмэй кандидат Ц.Ц.Бальжинимаева гэшшэд болоно.

Галина Занабазаровна Сажинова Зүүн Сибириин соёлой болон искусствын академидэ хари хэлэнэй багшаар хүдэлдэг. Тэрэ буряад болон англи хэлэнүүдые сасуулан, эрдэмтэйгээ хүдэлмэри бэшэ. Залуу эрдэмтэ хоёр хэлэнүүдэй синонимүүдые, омонимүүдые жэшээлэн хаража үзэһэн байна. Тэрэнэй эрдэмэй хүтэлбэрилэгшэнь хэлэ бэшэгэй эрдэмэй доктор, профессор А.Д. Шагдаров болоно.

Монгол эрдэмтэ Доржийн Даваашарав М.Горькийн зохёолнуудые онго хэлэн дээрэ яажа оршуулан тухай, тэдэ оршуулануудай мөн шэнжэнүүд тухай шэнжэлэлгэ хэбэ. Эрдэмтэйгээ хүдэлмэри бэшэхэдэ, Доржийн Даваашарав Максим Горькийн бэшэһэн зохёолнуудые монгол оршуулгатайнь зэргэсүүлэн, ехэ хүдэлмэри бүтээгээ. Тиихэдэ тэрэ М.Горькийн зуугаад зохёолнуудые хаража үзэһэн байна. Д.Даваашаравай эрдэмэй ударидагшадаар хэлэ бэшэгэй эрдэмэй докторнууд, профессорнууд В.Ц.Найдаков, И.Д.Бураев гэшшэд томилогдон байна. Харин тэрэнэй хүдэлмэри тухай эрдэмтэдэй соведэй урда хэлэ бэшэгэй эрдэмэй доктор, профессор Ш.Н.Р.Цыденжапов, хэлэ бэшэгэй эрдэмэй кандидат А.Л.Шагдарова гэшшэд хөөржэ үгөө.

А.БАЛЬЖИНИМАЕВ.

СЭРЭГЭЙНГЭЭ ОКРУГТО ХОДОДОО ТҮРҮҮ

Алтан дэлхэй дээрэ түрэнэн бүһэтэйшүүл бүхэн наһанайнгаа алишье шатада сэрэгэй комиссариатай нягта холбоотой байдаг гэжэ хэндэсь мэдээжэ. Сэрэгтэсье, уялгата албандашье бүһэтэй зоние татаха хүдэлмэриин военкомат дүүргэдэг гэшшэ. Ушар иимэһээ Россин армин эхин сэрэгэй комиссариат болоно гэхэдэ, андуу болохогүй хаш.

Байгша оной апрелин 8-да манай республикада сэрэгэй комиссариатай байгуулагдаһаар 80 жэлэй ой гүйсэхэн.

Тэрэ холын үеһөө манай республикын сэрэгэй комиссариат Забайкалийн сэрэгэй округ соо ходоодоо түрүү хурида гарадаг заншалтай юм. Буряад Республикаһаа сэрэгэй албанда татагдаһан залуу хүбүүд хүсэ тамирайсье, эрдэм мэдэсынсье талаар ходоодоо эрхим гэжэ тоологдодог. Үнгэрһэн жэлэй дүнгөөрсье манай республикын сэрэгэй комиссариат заншалта ёһоор түрүүлбэ.

Хабарай сэрэгэй албанда таталгын хүдэлмэриин урданайхи мэтээр эрхимээр, мүн айнггоо баярые эмхидхэлэй үндэр хэмжээндэ үнгэргэхын тула республикын сэрэгэй комиссариатай хүдэлмэрилэгшэд эдэ үдэрнүүдтэ оролдожо байна.

Т. ЛАМБАЕВ.

Спорт

ИЛАЛТА ТУЙЛАЖА БУСАБА

Байгша оной мартын 28-30-най үдэрнүүдтэ ород даамаар Эрхүүгэй областиин Железногорск-Илимский хотын түрүү хуури эзэлхын түлөө нээмэл түхэлэй мурьсөөн боложо үнгэрбэ. Энэ мурьсөөн Хүүгэдэй болон эдиршүүлэй зохёохы түбэй байгуулагдаһаар 25 жэлэй ойдо зориулагдаа юм. Швейцарска гуримаар үнгэргэгдэһэн энэ мурьсөөндэ Улаан-Үдэ хотын 5-дахи ДЮСШ-гай команда эрхимээр наадажа, нэгэдэхи хуурида гараба. Хоёрдохи хуурида мурьсөөнэй эзэд, гурбадахида Хэжэнгын аймагай шатарай болон даамай клубай команда гараба.

Хубиин тоогоор хүбүүдэй дунда абажа боломоор 7-һоо 6,5 очко абанан Хэжэнгын түлөөлэгшэ Сергей Пинтаев нэгэдэхи хуури эзэлбэ. Хоёрдохи хууриин мүн лэ Хэжэнгын түлөөлэгшэ спортын мастерта кандидат Цыдыл Аюржанаев 5,5 очкотойгоор эзэлбэ. Абажа боломоор 7-һоо 5 очко абанан Улаан-Үдын 5-дахи ДЮСШ-гай түлөөлэгшэ Виталий Колмыков гурбадахида гараа. Харин басагадай дундаһаа Улаан-Үдын түлөөлэгшэ Гарма-Ханда Мархаева 5,5 очкотойгоор нэгэдэхи хуури эзэлбэ. Хоёрдохидо мурьсөөнэй эзэн Маша Ильина, гурбадахида Улаан-Үдын түлөөлэгшэ Эржена Дугарова гэшшэд гараба. Мурьсөөндэ онсо шалгарһан даамшад Хүндэлэлэй грамотануудаар, үнэтэ бэлгүүдээр шагнагдаа.

Сергей БАТРОЕВ.

УРАГШАА АЛХАМШЬЕ НАА ХЭХЭ ЁНОТОЙБДИ

Урда жэлэй үрэдүнгүүдэй тоо, баримтанууд одоошье тодорхойлогдожо, манай республикын ажахын байдал тушаа тобшолол хэхэ эрхэтэйбди. Экономикын министр Николай Иванович Атанов үнгэрһэн жэлэй дүнгүүдтэ иимэ сэгнэлтэ үгэнэ.

- Реформын бэлүүлэгдэж эхилһэнһээ хойшо, 1990 онһоо эгээн түрүүшынхидэ манай республикада экономикын доройтолго тогтобо гэжэ нёдондо жэлэй дүнгүүд гэршэлнэ. Дүн хамтын нютагай продукция хэмжээн 1996 онойхитой адли байгаа гэхэ гү, али доошоо уналга зогсоогдобо. Энэмнай һайн тэмдэг, саашадаа экономико үндыхэ бээ гэжэ найданабди.

- Николай Иванович, юн болохо, доройтолгоһоо гаража эхилбэ гэшэбибди?

- Манай Президентын тогтоолоор республикын экономикые хүтэлбэрлэхэ онсо гурим бэлүүлэгдэж эхилээд, материална шэнжэтэй үйлэдбэридэ, мүн социальна шэглэлэй зарим халбаринуудта тусхайгаар зорюулагдана инвестици хэрэглэгдээ, алибаа тухаламжа үзүүлэгдээ, налогой талаар зарим тэдэ хүнгэлэлтүүд харалагдаа юм. Үйлэдбэри хүжөөхэ энэ онсо гурим экономикые «эмшэлгэдэ» нүлөө үзүүлээ гэжэ тобшолол хэхэдэ болоно. Хэрбээ 1996 ондо промышленна дүн хамтын продукция хэмжээн 13 процентээр урда жэлэйхидэ орходоо доошолоо наа, нёдондо 0,5 процентээр дээшлэлэн байха юм. Түүхэй эд зүйлые үйлэдбэридэ предпринтинуудай хажуугаар машина бүтээлгын халбари үндэжэ эхилээ. Жэлэй дүнгөөр промышленна продукция үйлэдбэрилгэ 100,2 процентын хэмжээндэ хүрөө.

- Энэ амжалтые юунтэй сасуулахда болоно?

- Россиян 89 регионуудай 19-ниинь лэ 1996 онойхидо орходоо, промышленна үйлэдбэриее хоёр процентһээ үлүүе үндылгэжэ шадаа, тэрэ тоодо манай республика. Улам эршэтэйгээр хүдэлдэг предпринтинуудай тоо олошорно. Тусхайбал, цемент үйлэдбэридэ Тимлюйн акционернэ нэгдэл, Сэлэнгын ЦКК, Улаан-

Удын нарин сэмбын мануфактура, «Улан-Удэстальмост», «Наран-Союз-Сервис», «Амта», «Акватор» болон үшөө хэдэн предпринтинууд амжалтайгаар хүдэлжэ байна. Гэбэшье бүхыдэнь экономикые хаража үзэбэл, хаа хаанагүй шахаруу байдал ушарһаар. Олонхи предпринтинууд хүл дээрээ гаража шаданагүй. Шалтагаанууд гэхэдэ, нэгдэхээр, тус үйлэдбэринүүдтэ өөрын эрьсын мүнгэн жаса хомордоно. Хоёрдохээр, өөрын болон өөр хоорондын үрн шэри хүл, гарынь шүдэрлэнэ. Гурбадхяар, эдэ предпринтинуудай бүтээлэн, болбосуулан эд зөөри дэлгүүрэй тэмсэлэй эрилтэдэ харюусажа шадангүйгээр, хажуу тээшэ түригдэшэнэ.

Дүн хамтын продукцияе хуби хубяар хаража үзэхэдэ, эд зөөрин хэмжээн 53 процент, харин хангалта-хамнабарин хүдэлмэрийн хэмжээн 47 процент болоо. Эд бараа үйлэдбэрилгэ урда жэлэйхидэ 7 процентээр дээшлээ.

Реформо бэлүүлгын үедэ республикын промышленна үйлэдбэрийн бүридэл, шэглэл, хүдэлмэри эрхилэлын гурим хубилна. Энергетикын болон түлишын хуби долоо дахин юндэ дээшлээб гэхэдэ, манай экономико - ой модоной, целлюлозо - саарһанай, эдэ хоолой халбаринуудай хуби хоёр дахин бага болоо ха юм, харин хүнгэн промышленностин хуби аяар 16 дахин доошолоо.

- Николай Иванович, хүдөө ажахыдахи байдалда ямар сэгнэлтэ үгэхэбта?

- Нёдондо жэл энэ халбаридэ мүн лэ зарим тэдэ амжалта туйлагдаа. 1996 оной хэмжээгээр сэгнэбэл, хүдөө ажахын продукция үйлэдбэрилгэ 106 процентдэ хүрөө. Томодхогдо мол колхоз, совхозуудһаа амяараа гараһан хубин жэжэ ажахынууд болон арендаторнууд гол түлэб продукция

үйлэдбэрилнэ. Таряан ажалай халбарине Бэшүүрэй, Мухар-Шэбэрэй, Кабанскын, мүн Ээдын аймагуудта үржэлтэйгөөр эрхилнэ. Имагтал орооһо таряан олзо оруулна, харин мал ажал гарзатай байһан зандаа. Эбэртэ бодо мал, хонидой тоо үсөөрөө, һү, мяханай продукция багаар абтадаг болошоо. Олонхи аймагуудай хүдөө ажахын эмхидхэлдэ шэнэ гурим нэбтэрүүлэгдэжэ, нютагай эрхэ байдалда таарамжатай халбари хүжөөжэ, бага гаргашатайгаар ехэ продукция абаха гэхэн зорилго табигдана. Хүдөө ажахын продукция болбосоруулан худалдаха шухала асуудал үшөө муугаар шийдхэгдэнэ.

- Николай Иванович, үшөө ямар халбаринуудта хубилалта үзэгдэнэ?

- Барилгын, хэлхээ холбооной, транспортн халбаринуудта. Промышленна барилгада бүхы инвестициин 75 процент шэглүүлэгдээ һэн, тиимэһээ эндэ хүдэлмэри үргэнөөр ябуулагдана. Гэр байрын хубин барилга дэлисетэй.

- Энэ жэлдэ манай экономико ямараар хүжэхэб гэжэ хананабта?

- Дорой байдалһаа гаража эхилээ хадаа саашадаа ажал хүдэлмэриее һайжаруула бээбэди гэжэ найданабди. Үйлэдбэрийн бүридэл, шэглэлүүдые дэлгүүрэй эрилтэтэй зохилдуулан, шэнэ аргаар эрхилхэ, зогсоһон гү, али зарим цехүүдэ хааһан предпринтинуудай үндэһэн һуури дээрэ конкурентитэй тэнсэхэ продукция гаргаха зорилго урдаа табиабди. Үйлэдбэрийн-территориальна илгатай зононуудые байгуулаха саг ерээ. Нёдондойхиодо орходоо 9 процентээр үлүү капитална һомололго арадай ажахыда шэглүүлэгдээ. 1997 оной хэмжээний валова продукция абажа шадаха аргатайбди. Хүдөө ажахыда 3,5 миллиард түхэригэй продукция үйлэдбэрилэгдэхэ гэжэ харалаабди. Ганса гүрэнэй предпринтинуудта бэшэ, мүн хубин мэдэлэй үйлэдбэридэ анхаралаа хандуулажа байха ёһотойбди.

Н.НАМСАРАЕВ.

Авторай мүнхэ дурасхаалда

«Эгээн түрүүн флюорографи элирүүлхэ» гэхэн статьягай хэблэлдэ бэлдэгдэжэ байхада, тус материал автар, «Фтизиатрия» РТМО-гой ахмад врач Галина Доржиевна Дугарова наһа бараһан байна.

Москвагай медицинскэ дээдэ һургуули дүүргэһэнэй удаа Галина Доржиевна уушханай ханяаданай үбшэ нэргылэлгын, эмнэлгын газарнуудта бүхы наһаараа хүдэлһэн юм. Дээдэ гарай эрхим мэргэжэлтын хүсэл оролдолгоор Буряад Республикада хүн зониие туберкулёз үбшэнһөө хамгаалалгын Хуули зохёогдоһон, энэ үбшэнэй хүжэрэн дэлгэрхэгүйн тула 1996-2000 оной республиканска тусхай программа зохёогдожо, баталан абтагдана байна.

Дүй дүршэлтэй врачай олон һурагшад багшынгаа замаар зониие эмшэлхэ зорилготойгоор фтизиатр мэргэжэл шэлэһэн гэшээ. Галина Доржиевнагай аша габьяе гүрэн түрэ үндэрөөр сэгнэжэ, «СССР-эй элүүр энхые хамгаалалгын отличник», «Россия Федерациин ба Буряад Республикын габьяата врач» гэхэн нэрэ зэргэ олгоһон юм.

Хүндэтэ эмшэлэгшын хэхэн ажалыень олон тоото аргалуулагшад, суг хамта хүдэлдэг хүдэлмэрилэгшэд, танил хүхэдынь сэгнэхэ байха. Галина Доржиевнагай бэшэһэн энэ статья мүн лэ зоной түлөө ханяага зобон, элүүр энхэ ябахын тула бэшэгдэһэн байна.

ЭГЭЭН ТҮРҮҮН ФЛЮОРОГРАФИ ЭЛИРҮҮЛХЭ

Республика дотор туберкулёз үбшэндэ дайрагдажа, наһа бараха ушарнууд олошороо. Оршон тойронхи байдалай муудахада, зоной байра байдал доройтоһон, олон зон архи тамхинда ороно. Үдэр бүри тэдэнэртэ эдөө хоолдугалдажа, бээын тамир һуларна.

Уушханай ханяаданай үбшэн гэнтэ гансата элирүүлэгдэдэггүй. Түрүүшээр олонхид миин лэ ханяаха, гэбэшье бэе ехэ эсэнгитэйгээр үзэгдэхэ. Зүгөөр шунатай нэтэрүү ханяадан, ехээр хүлэрһэн бэе энэ үбшэнэй эгээл түлэг хаһа гэршэлнэ. Бага багаар ханяабашье, үбшэнтэд саг соонь врачта ошожо үзүүлнэгүй, флюорографи гаранагүй. Зариманинь туберкулёзоор үбдөөд байһанаа мэдээгүй байжа, хажуудахи зондоо халдахаана. Саг үргэлжэ диабедэй, бронхидай, хотын, эльгэнэй үбшөөр үбдэдэг зон уушханай ханяаданда бэлээр дайрагдаха.

Урдандаа флюорографи гараха гэшээ уялгата гурим байгаа. Мүнөө үедэ ганса түб хотодо профосмотр гараха асуудал хүндөөр шийдхэгдэнэ. Хүдөө һурунуудай ажаһуугшадта аймагайнгаа түб ошожо, флюорографи гараха ябадал хүндэ болонхой.

Харин туберкулёз үбшэнэй түрүүшын шэнжые флюорографи эгээн түрүүн элирүүлхэ аргатай. Чернобыльско АЭС-тэ аюулай болоһоной удаа хүнэй бээдэ флюорографи ямар нүлөө үзүүлнэб гэжэ арсалдаата олон асуудалнууд гаража ерээ һэн. Элдэб эдэ мэдээнүүдэй һүүлээр зон флюорографи гарахыа арсадаг болоо, тиин уушханай ханяадан бүри ехээр хүжэрөө бэлэй.

1980-яад оноор манай республика гүрэн соогоо туберкулёздо эгээд, олоор нэрбэгдэһэн газар дайда гэжэ

тоологдодог байгаа. Жэл бүрийн флюороосмотр эмхидхэжэ, 90 процент ажаһуугшадайнгаа бэе рентгенээр үзэлэн байнабди. Тэрэ үедэ медицинэдэ яһала ехэ мүнгэн гаргашалагдадаг һэн.

Үнгэрэгшэ 3 жэлэй хугасаа соо туберкулёз үбшэнһөө наһа бараһан зоной тоо 2 дахин дээшлээ. Профосмотрые гүйсэд һайнаар гарадаггүймнай элээр гаража ерэнэ. Республика соомнай хэды олон үбшэнтэн үшөө элирүүлэгдэнгүй ябанабди? Тиимэһээ бүхы арад зондоо ханданабди: 15 наһа гүйсэһэн үхибүүдһээ эхилээд, бултадаа уялгата гуримаар флюорографическа шалгалта гараты. Иимэ байдалай тохёоллоод байхада, ондоо арга үгы. Хүн бүхэн өөрынгөө элүүр энхэ тухай ханяага зобон, эртэнһээ шалгалта гараха ёһотой. Ямаршье газаршэ шэнжгүйгөөр туберкулёз үбшэн зосоотнай дэлгэржэ байхадаа болохо. Мүнөө үеын хүндэ байдалай үедэ хэншье энэ үбшэндэ мэдэнгүй дайрагдажа болохо.

Туберкулёз үбшэниие нэгэ жэл, мүн жэлһээ үлүү саг соо аргалдаг юм. Нэгэ хүнэй эмшэлэлгын курсада 6-8 наһа соо 45-48 (хуушанай хэмжээгээр) миллион түхэриг хэрэгтэй. Теэд мүнөө үедэ олон зон үни удаан болоод, бһлиница хандана гэшээ. Нэгэ үдэрэй туршада нэгэ үбшэнтэндэ 480 мянган түхэриг гаргашалагдана.

Зүгөөр үбшэнтэдэй тоо үсөөрнэгүй. Эртэнһээ врачта хандабал, туберкулёз үбшэ богони саг соо, эхин шатадань һайнаар аргалха арга бий. Мүнгэнэй гаргаша бага хэмжээнэйшье байха. Тиимэһээ эгээ түрүүн туберкулёз үбшэнэй шэнжые флюорографи тодорхойлохэ гэжэ дахяад зондоо хануулаа.

Галина ДУГАРОВА.

Хүдөөгэй ажалшадай хамтын суглаанһаа

ОЛООРОО ХЭЛСЭНЭН ӨӨГҮЙ...

Һаяшаг Тарбагатайн районой Дээдэ-Жэрэмэй хүдөөгэй ажалшадай хамтын суглаан боложо үндэрөө һэн. Тус суглаан дээрэ нютагай өөһэдүн хүтэлбэрийн зайһан Галина Фёдоровна Дорофеева элидхэл хэхэн байна.

- Дээдэ-Жэрэмдэ 280 үрхэтэ айл ажаһуудаг. Эндэхи ажалшадай диалэнхинь «Россия» гэжэ таряашадай ажахынуудай нэгдэлдэ ажалладаг юм. 300 һурагшадтай дунда һургуули, соёлой байшан, больница, ветерануудай байшан, хэлхээ холбооной отделени, ой модоной ажахы эндэ бий. Эдэ бүхы эмхинүүдэй ажал хэрэг мүнгэ һангай дуталдадаг дээрэһээ угаа бираггүй байдалда оронхой. Социалист гүрэнэй хандаржа халахада, үмсын зөөри, дэлгүүрэй харилсаан дэлгэржэ эхилээ. Зүгөөр наһаа юумэн халаа. Тиимэһээ бүхы асуудалнуудые нютагай өөһэдүн хүтэлбэрийн зургаан, «Россия» гэжэ таряашадай ажахынуудай нэгдэлэй правлени шийдхэхэ болоно, гэжэ Галина Фёдоровна хэлээ.

Үнгэрэгшэ жэлэй туршада нютагай захиргаанда 48 гомдол ба мэдүүлгэнүүд ороһон байна. Архи уудаг дээрэһээ наншалдаан болодог, халаха хандарха хэрэг, зөөриее хубаалдаха ябадал дэлгэрнэ. Тус һууринай 35 айлда муу шанарай архи үдэр, һүни илгээгүй худалдажа байдаг. Гэдэнэр оло дахин уридшалан хануулгада хүртэһэн юм.

Газар ашаглаха, уһаар хангаха гэхэ мэтэ асуудалнууд зүб тээшээ шийдхэгдэдэг байгаа. Участково больницын хүдэлмэридэ нилээд ехэ

анхарал хандуулагдадаг һэн. Хүн зон мүнгэ суглуулжа больницада үгэдэг болоо. һургуулиин хуушарһан байшангые заһабарилгада Буряад Республикын Президент нөөсэ жасаһаа 100 миллион (хуушан мүнгөөр) түхэриг үгөө һэн. Хүн зонһоо 30-30 мянган түхэриг суглуулагдаа. Таряашадай ажахынуудай нэгдэл одоол ядаруу байдалтай. Тус ажахын хүнэй фермэнүүдые ажахын тоосоондо оруула талаар хэмжээнүүд абтажа байнхай. Үхэр малаа айлуудта хубаажа үгэхэ зорилго табигдана.

Нютагай дунда һургуулиин директор М.У. Асташова, ветерануудай байшангые даагша Л.И. Русина, участково больницын фельдшер В.С. Русина, соёлой байшангай директор Г.Ф. Власова болон бусад суглаан дээрэ үгэ хэлэхэдээ, шийдхэгдээгүй асуудалнуудта гол анхаралаа хандуулан байна.

Хүдөөгэй ажалшадай суглаанда хабаадагшад һууринаа болбосон түхэлтэй болгохо хэрэгтэ айл бүхэн 25-25 түхэриг, харин зельонхо тариха гэбэл, 220 түхэриг түлэхэ гэхэн шийдхэбэри абаба.

Тэрээнһээ гадуур автобусой зогсодог газарые зохио болгохо, радиоузелей хүдэлмэри һайжаруула гэхэ мэтэ шэлэн зорилго зоной урда табигдаа. Дээдэ-Жэрэмэй хүн зониие һайхан уһаар хангалгые һайжаруула шухала гэжэ мүн лэ суглаанай шийдхэбэри соо заагдаба.

Степан ТЮЛЮКИН.

Уншагшад зүбшэнэ,
дурадхана,
шүүмэлсэлнэ

**АБА ЭЖЫНГЭЭ НЭРЫЕ
АЛДАХАГҮЙМНАЙ
МҮНХЭ ЛЭ**

«...Энэл даа, Эгэтын-Адаг
Эжэл найхан түрэл Хангирам.
Ашата Маарагта нютаг
Алаг саагуур нэрэн ханхинаа...»

Энээхэн дуунай гүн удхатай мурнуудын, хүгжэмынь зоной сэдхэлдэ эзэлүүдгүй найшаагдадаг, хужарлан шагнагдадаг гээшэ. Тон энээхэн дуундал адли, аршаандал арюухан, мүнгэндэл мүнхэ аглаг найхан Эгэтын-Адаг нютаг Яруунын баруун эхиндэ оршонхой. Ямаршы сагта үлгы тоонтонни хүн зоноо тунгалаг сэбэр уаараа, сэлмэг арюухан агаараараа үлгэдэн утгажа, үдэшэжэ байдаг юм даа.

Хэнэйшы мэдэхээр, нютаг ороноо зонинь лэ шэмэглэдэг, нэрыень дээрэ үргэн, суурхууддаг гээшэ. Энээхэн нютагтамнай баһал хүндэтэй зон олон юм. Тэдэнэй нэгэн болохо юрын буряад эхэнэр, олоной эжы, «эрбетэйл Хангирада» тоонтотойхон, 1927 ондо түрэнэн, Ринчин-Доржын Дугданай Намжилма мүн. Харгана омогтой, туулай жэлтэй. Жэлэй дүрбэн сагай эгээл найхан үедэ, хабартаа, тунгалаг хоншуухан агаарай дэхэйе эзэлэн, бүхы байгаалин нойрһоо лэрин ажамидаржа, сээглэн, һалбаран, Наран-Гэрэл тээшэ тэгүүлэн байхыень хэн найхашаан ажаглаагүйб?.. Эгээл нимэ хаһада Намжилма эмгэн эжын айлшан болоһонни тэрэ.

Залуутайнгаа сэбэр шарай алдаагүй, үндэр бэтэй, хүл хүнгэн, ухаан түгэлдэр хүгшэн эжытэй уулзахадаа, урихан сагахан шарайень, сэдхэлэйн амгалан байдалые, гүнзэгы бодолыень зохидшоон, шагнан һуугааб.

Хөөрөөнэйнгөө эхиндэ, яаралгүйхэнөөр, гараа хабсаран, гэрэй эзэн эхэнэр өөрынгөө угизагуурые жэншэдгүйхэн тооложо һуугаа лэн... - Минии хүгшэн аба Ринчин-Доржо долоон үхибүүтэй байһан юм. Ехэ хүбүүниинь Цырен-Жаб дайнаа бусаагүй. «Тэрэ үедэ Эшин Даша-Дондогтой хүбүүдэ угтахаа, Могзон станци ошоо һэмди. Поездһоо олон сэрэгэй зон бууна, халуун уулзалга болоно... Харин гэнтэ мэдэхэдэ, оройл хоюулаа поездын платформо дээрэ үлэшэнхэй байгаабди. Нүхэрөө харахадам, тэрэмни түмэр харгын рельсэ зубшажа, урагша хойшооябжал, ябжал байгаа лэн... Уһатаһан нүдэтэй нүхэрөө аргадан, хоюулаа үншэршэһэн, хоһон сэдхэлтэй, хүбүүдшыегүй бусаа бэлэйбди...» - гээд, абамнай хөөрэдэг лэн, - гэжэ Намжилма Ринчиндоржиевна гэр бүлынгөө түүхэ хөөрэнэ.

Айлай ехэ хүбүүнэй удаа Дамба, Гончиг хүбүүд байгаа юм. Тиэхэдэ Гончиг абга гэбшэ лама болохоо байһан аад, хатуухан сагай ойргоһые мэдэржэ, нэгэтэ һураггүй үгы болошоо. 1950-яад оноор Монголһоо айлшалжа ерээ бэлэй. Тэндэ түбхинэһэн абгын үнгэрһэн замаа хөөрэхэдэнь, хүндэхэн лэ харгы гаталагдаһан байна гэжэ һанагдаа юм. Орон нютагайнгаа үршөөлөөр сүдэлгэ, шоронһоош тиэхэдэ бээз абаржа болоо. Удаань Ламажап ахай Эгэтын-Адагта хүндэ үгтөө: (Дондог, Дари, Мархуу үхибүүдтэй болоһон юм). Дайһаа бусажа ерээд лэ, хамсыгаа шаман, колхозойнгоо ажалда

хүдэлөө. Модшо нарин дархан лэн. Колхозой хамаг нарин ажалыень дажа ябадаг урдаа хараха дарханиинь байһан гээшэ. Саашань болбол, Дубшан абгаймнай контузи абаад, дайнаа бусаһан юм. Баһал угаа залгуулан, модшо дархан байһан юм. Контузиһаа боложо, бэнь ехэ үбшэншые һаа, хүхюутэй, зугаатай, ходол энешэн, шоглоһон ябагша лэн. Дайнай һүүлээр удаан байгашыегүй һаа (1955 ондо һаһа бараа), колхозойнгоо ажалай хажуугаар, айл зондо ехэ зохидоор, уран гоёор шифоньер, буфет, ханза гэхэ мэтэ мебель уран гоёор дархалдаг байгаа. Даша-Цырен абга лама ябаһан. Эжымни Жамсын Цыренжабай басаган. Сэмжэд Жамсуевна колхозой байгуулагдаһанһаа хойшо һаалишанаар ажаллаһан юм. «Эжын эхые хулааг болгоһон юм», - гэжэ Намжилма Ринчиновна хөөрөөгөө үргэлжэлүүлээ бэлэй.

Айл аймаг, гэр бүлэ бүхэн өөрын шэнжэтэй, домогтой. Эхэ оронойнгоо түүхэтэй нягта харилсаатай. Энэ хөөрөө шагнажа байхадаа, манай Эхэ ороной гашуудалта хууданууд энэ гэр бүлые баһал дайраһан ха юм даа гэжэ һанагдаа лэн.

Намжилма эжын ажабайдалай харгы хүнгэн байгаагүй гээд, хэлэмэдэ болохо. Дайнай хүшэр үедэ үргэдэгые үргэлсэн, үглөөнэй үүрһэ һүнийн харанхы болотор колхозой ажалда хүдэлһэн юм. 5 классаа дүүргээд, хургуулия орхихо баатай болоо лэн. Зун болоходо, гараар үбһэ сабшаха, тармуурта, косилкада һууха, намартаа үдэртөө жаткада һууха, харин һүнидөө - ороһоёо хиидхэхэ, худхаха, хатаха хэрэгтэй. Хабар болоходо, сеялкэдэ һууха. Үбэлэй хүйтэндэ шарга морёор үбһэ гүүртэнүүдтэ шэрэхэ гээд лэ захиһаан тоолохоор. Иигэжэл, дээрэ үемнай колхозоо бодхоолсоһон, маанартаа гоё найхан хургуули, найхан байдал бэлэглэһэн гээшэ ааб даа.

Будаев Цыбикжап Содномовичтой хуби заяагаа ниилүүлжэ, айлай зэргэ айл боложо түбхинэн, зохидхон 4 үхибүүдтэй болоһон юм. 1948 онһоо 1968 он болотор Намжилма Ринчиндоржиевна Хангирада 20 жэлэй хугасаа соо һаалишанаар эдбхитэй бэрхээр хүдэлһэн юм. 1969 онһоо складае даагшаар, фермын бригадираар хүдэлжэ, 1982 онһоо һананайнгаа амаралтада гараад, мүнөө аша зээнэрэ харалсан, үргэлсэн һуунал даа.

Нүхэрни һанан болонхой юм даа. Би 5 ашатай, 2 гушатайб, 14 зээтэйб, зээһэ гараһан 4 зээнсэртэйб, - гэжэ үнэр баян эжы омогорхон, жаахан гушаханаа үндэн, хөөрөжэ байгаа лэн.

**Түхэрэн шарахан нарамнай
Түбииел тойрохонь мүнхэхэн даа.
Түрэнэн аба эжынгээ нэрые
Төөркүүлхэш үгымнай мүнхэхэн даа.**

**Алтан шарахан нарамнай
Агуулааш тойрохонь мүнхэхэн даа.
Ашатад аба эжынгээ алдар нэрые
Алдахашгүймнай мүнхэхэн даа.**

Үндэр һаһатай олоной эжы Намжилма Ринчиндоржиевнада элүүр энхые хүсөөд, маани мэгзэмээ уншажа, уянгата дуунуудаараа хүнэй сэдхэл уяруулжа, залуу үетэндөө дамжуулжал ябахыень хүсэһэнб!

Ринчин-Ханда ЦЫДЕНОВА.

**Түнхэнэй аймагай
байгуулагдаһаар 75 жэлэй ойго**

**«САЯАН УУЛА» ХАРАХАДА
ЗОХИД ДАА**

1992 ондо Түнхэнэй аймагта «Саяан Уула» гэхэн телестуди нээгдээ лэн. Түрүүшын үдэрһөө эхилжэ ахамад редакторар эндэ Валерий Гармаевич Арданов хүдэлнэ. Аймагайнгаа һүүлшын һонинуудые болон бусад үйлэ хэрэгүүдые харуулжа, харагшадай сэдхэл хужарлууддаг юм. Түнхэн нютагайнгаа үзэсхэлэн найхан байгааһы харуулахдаа, ариг сэбэр байдалыень сахижа, анхаралтайгаар хандахыень зоноо уряалдаг гээшэ. Хургуулин ажабайдалда мүн лэ анхаралаа хандууддаг юм. Аймагайнгаа үбгэд хүгшэдэй байдалаар һонирхожо, тэдэниие сэнхир экранаар гаргажа байһаниинь тон найшаалтай.

Мүнөө үедэ манай Түнхэн нютагай «Саяан Уула» гэжэ нэрлэгдэһэн телестуди

республика болонхой. Диктор Любовь Спасовна Романова, оператор Карл Сыренович Комиссаров, редактор Валерий Гармаевич Арданов гэгшэд телевидениин дамжуулгануудые мүнөө ябуулна. Бидэ Түнхэн нютагай үхибүүд телевизорээр өөрынгөө танил хүнүүдые хараха, мүн түрэл буряад хэлэн дээрэ гарадаг дамжуулгануудта дуратайбди. Юундэб гэхэдэ, манай аймагта Буряадай телевидение гарадаггүй. Тиймэнэ «Саяан Уулын» гараха үдэрые алдангүй, харадаг гээшэбди. Аймагай һонин һорьмойе шагнажа байхада зохид шуу.

**Бадмажаб СЫДЕЕВ,
Түнхэнэй аймагай Хужарай
дунда хургуулийн 10-дахи
классай һурагша.**

Хүдөөһөө ерэнэн бэшэг

ТАШАРАЙ БОЛЬНИЦАДА

Сагай тэнюун найхан байхада, манай Ташар тосхойной больница Сэлэнгын аймаг соогоо эгээн эрхимүүдэй нэгэн байгаа юм. Өөрынгөө рентгенкабинедтэй, физио болон лазерна аргаар эмшэлэх онһон түхээрлэнүүдтэй лэн. Табан палатануудта зохид эрхэ байдал түхээрлэн бэлэй.

Мүнөөнэй шахаруу байдалда мүнгэнэй дуталдаһанһаа больницын байдал муудамууданаар хаагдахаар болобо. Гэбшые һая болотор амбулаторно эмшэлгэдэ ябаад лэ байгаабди. Нютагай өөһэдын хүтэлбэрийн захиргаанай гувлаа Батор Гармаевич Базаровай ехээн оролдолгоор, больницын хажууда котельнэ түргэн зуура баригдажа, палатанууд соо врачнуудай харууһан доро эмшэлүүлэх аргатай болообди. Мүнөө үедэ эрэшүүлэй, эхэнэрнүүдэй, багашуулай, нарайаалгын палатанууд хүдэлнэ. Физио болон лазерна эмшэлэлгын кабинетүүдһээ гадна шүдэ эмшэлдэг тусхай кабинет бии болонхой. Больницын дэргэдэ аптека байдаг. Ямаршы эм захиһада болонр. УАЗ түхэлэй

автомашина түргэн зуурын туһаламжын хэрэгээр ябадаг юм.

Больницын хүдэлмэрилэгшэд эбтэй-эетэйгээр хүдэлжэ, сагай бэрхшээлнүүдые дабаха гэжэ оролдоно. Үбшэн зондо тэдэнэр урин найханаар хандадаг. Аргалагшадай олонхын мэргэжэлээр эрхим, олон жэлнүүдтэ хүдэлһэн дүй дүршэлтэй. Ахалагша врач, нютагай басаган Галсанова Дулма Цыденовна, шүдэнэй врач Мария Толстихина, фельдшер Сэсэгма Тубаева, лаборант Мэдэгма Базарова, акушер - аптекар Людмила Жугдурова, Дарима Бадмаева, Валентина Мария Толстихина, Мария болон Елена Бадмаеванууд, тогоошод Лариса Сулейманова, Дарима Дулмаева, завхоз Жаргалма Аюшеева гэгшэд - барандаа больницадаа эмнэлгэ-аргалуулалгын эрхэ байдал зохидоор сахижа байдаг.

Сагаан халаадтай, найхан сэдхэлтэй эмшэлэгшэдтэ нютагаархидын баяр баясхалан хүргэнэ гэжэ би олоной зүгһөө мэдүүлнэб.

**К.БУДАЕВ,
ажалай ветеран.**

Асуугты - харюусахабди

ХҮҮГЭДЭЙ МҮНГЭН ТУХАЙ

Хүүгэдэй тэдхэмжын мүнгэ абахын тула ямар дансанууд хэрэгтэйб?

Е.БАДМАЕВА,
Улаан-Үдэ хото.
Уншагшадай асуудалнуудта Улаан-Үдын Железнодорожно районной социальна талаар хамгаалгын таһагые даагшын орлогшо **Н.З.Цыдыпова** харюусана:

Түрэлхидэй хэн нэгэниинь манай таһагта мэдүүлгэ бэшэхэдэ, хаана ажаһуудагаа гэршэлжэ, хоюуланайнгаа паспортнуудые харуула ёһотой. Түрэлхидэй нэгэниинь ондоо тээ пропискатай байбал, байдаг газарайнгаарайсобесчээ хүүгэдэй тэдхэмжэ абадаггүй гэхэн справка абаха ёһотой.

Хоёрдохоор, гэр бүлын бүридэлэй справка хэрэгтэй. Гадна хүдэлдэг түрэлхид һүүлшын 5 һарын ажалһаа салынгай дунда зэргын хэмжээнэй мэдээтэй справка асарха ёһотой. Оюутан үхибүүтэй һаа, хэды шэнээн стипенди абадагын тэрэ справка соогоо оруулаха болонот. Али нэгэ шалтагаанаар пенси абадаг һаа, пенсиингээ хэмжээ мүн лэ тодорхойлох болонот.

«Ажаһуудаг байрынгаа түлөө түлбэри түлөөгүй һаатнай, ямаршы справка үгэхгүйбди» гэжэ ЖЭУ-дамнай хэлэнэ. Эдэнэр зүб гээшэ гү?

Н.Федотова,
Улаан-Үдэ хото.
Үгы. Тийбшые бидэ, социальна талаар хамгаалгын таһаг, энэ асуудалые болохо тээшэн шийдэхэ аргагүйбди. Сүүдгэ хандаха аргатай.

РЕДАКЦИН АЖАЛЛАТА: байгша оной январь, февраль һарануудай хүүгэдэй тэдхэмжын мүнгэн саг соонь мэдүүлгэ бэшэһэн хүнүүдтэ бултангань үгтөө гээд социальна хамгаалгын таһагуудай хүдэлмэрилэгшэд мэдээһэнэ.

Е.ЦЫБЕНОВА бэлдэбэ.

ЭРДЭМ НУРАЛСАЛАЙ ЭХИН ШАТА

Багшын
булан

Улаан-Удын 32-дохи дунда хургуулин дэргэдэ үхибүүдэй хабарай амаралтын үедэ «Нурагшадай юрэнхы эрдэм нурагсалда тусгаар хүгжөөлтын нурагсал» (Развивающее обучение в системе непрерывного общего образования) гэхэн эрдэмэй-практическа конференци үнгэргэгдээн байна. Нурагсалай энэ шэнэ методико республикын зарим хургуулинуудай эхин классуудта нэбтэрүүлэгдэнхэй. Тиибэшьэ эрдэмэй эхин шатын хүүлээр энэ нурагсал дунда классуудта үргэлжэлүүлэгдэнхэй.

5-дахн классаа саашань дунда хургуулинуудта тусгаар хүгжөөлтын нурагсалай методикоор зааха ямар аргууд бииб, тэрэниие зүбөөр хэрэглэн үхибүүдэ хургаха гэхэн зорилготойгоор энэ конференци эмхидхэгдээн байна. Энэ методико нурагсалай заншалта програмаа тад ондоо юм. Нурагша бүхэнэй өөрын ухаан бодолой хүгжэлтэд гол анхарал эндэ хандуулагдана. Теоретическэ ухаан бодолые хүгжөөхын тула шэнэ номууд зохёогдонхой, нурагсалай түсэб шэнээр табигданхай. Дунда хургуулиа дүүргээн үхибүүдэй хараа бодолын баян, үргэн дэлсэтэй байха ёһотой. Оршон тойронхи байдалнай эрдэм нурагсалай ажарбуулгада өөрын шэнэ шэнжэ оруула, тиимэһээ ямар нэгэн хубилалта заатагуй хэрэгтэй.

Гурбадахн жэлээ энэ програмаар хүдэлжэ байһан 32-дохи хургуулиа эрдэмэй-практическа конференциин үедэ 8 лаборатори-мастерскойнууд хүдэлэн байна. Эндэ дунда хургуулин багшанар хэблэлхээ гараһан шэнэ номуудтай танилсаа, Улаан-Удын, Москвагай дээдэ хургуулин багшанарай теоретическэ курсануудые шанаһан байна.

НЭЭМЭЛ ХЭШЭЭЛ

Тусгаар хүгжөөлтын нурагсалай методикоор математикын, ород хэлэнэй ба бусад предметүүдээр нээмэл хэшээлнүүд үнгэргэгдөө. Багшанар өөһэдөө проектнэ наада зохёожо харуулан байна. Литературын лабораторидо «Литература - эстетическэ хүмүүжүүлгын хуби» гэхэн предметээр регионий куратор, ВСГАКИ-гай доцент Т.В.Авдохина 5-дахн класса хэшээл үгэбэ. Нурагшад уран зураг хараад, найруулга бэшэхэнээ урид бэлдэлгын ямар ажал хэхэ ёһотойб гэжэ эндэ багша харуулаа. Найруулгада хэрэглэгдэхэ «шорох», «шелест», «шум», «камень» гэхэн үгэнүүд ямар абятайб, ямараар үгүүлэгдэнэб, байгаалин ямар шэнжэ гансата ханагданаб гэжэ мэтэ асуудалнуудта ехэ анхарал хандуулагдана. Үгүүлэгдээн абяанууднаа хүүгэдэй ухаан бодолдо элдэб «шэрүүн», «намдуу» «хүлээлгын» мэдэрэлнүүд мүндалнэ. Тэрээхэн шэнжэ үгтэһэн зурагта хэр таарана гээшэб? «Энэ зураг хараад, би юу дууланабиб? Минии нюдэндэ юун үзэгдэнэб?» гэжэ мэтэ асуудалнуудые табинан багша хүүгэдэй оюун бодолые хүлгөөн хүгжөөнэ.

Хүүгэн бүхэнэй оюун бодол онсо илгаатай, дабташагүй, тэрэниие

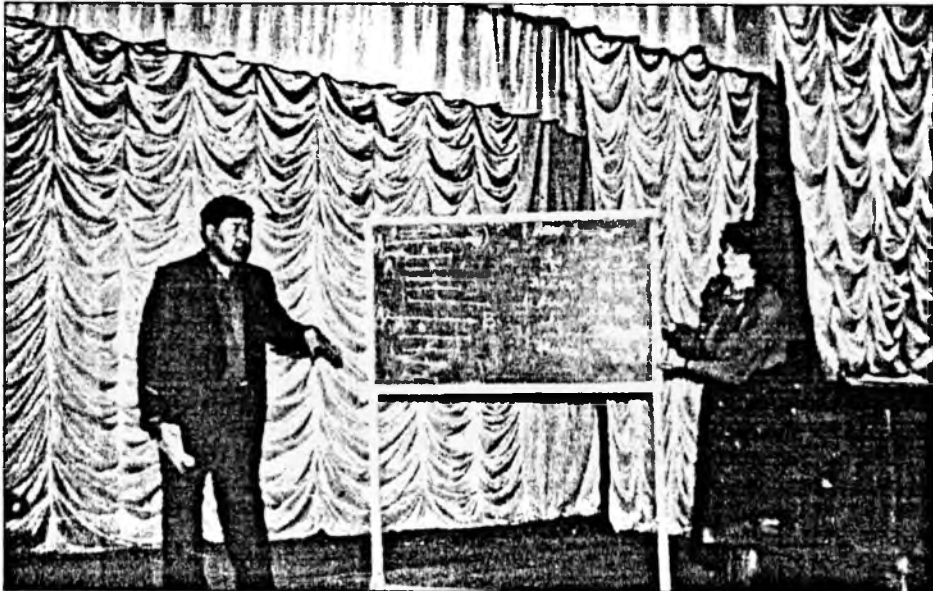
баримталан, ухаан бодолые хүгжөөхэ гэхэн гол зорилготой литературы хэшээл нурагсалай энэ методико онсо хуури эзэлнэ.

НУРАГСАЛАЙ ШЭНЭ ТҮСЭБҮҮД

Т.В.Авдохина, ВСГАКИ-гай доцент:

- Литератураар энэ шэнэ програма Галина Николаевна Наглинская зохёон юм. Эхин классаа 6-дахн класс хүртэр үзэхэ програма үгтэнхэй. Методическа номууд, хургуулин номой комплект бии. Энэ програмаар литература шудалһан үхибүүдтэ аха классуудта бүхэдэлхэйн литература үзэхэдэн хүнгэн байха.

- Республикын ямар хургуулинууд тусгаар хүгжөөлгын нурагсалай методикоор хэшээлнүүдэ ябуула гээшэб? - гэхэн асуудал табигдаба.

- 59-дэхи ород гимнази, хүгжэмэй 2-дохи хургуули энэ програма үргэнөөр хэрэглэдэг юм. Гадна Тарбагатайн, Сотниковой дунда хургуулинуудай эхин классууд энэ програмаар хэшээлнүүдэ ябуула. Гэбэшьэ дунда классуудта энэ нурагсал үргэлжэлнэгуй гэжэ

конференцидэ олон зон хэлэнэ. Энэ тон зүб. Шэнэ методико хаяхан олондо мэдээжэ болоо, олон хургуулинууд саашанхи нурагсалдаа мүнөө үеын түрүү програма хэрэглэхэ гэжэ хананаб.

И.А.Бунинова, Сотниковой дунда хургуули:

Тусгаар хүгжөөлгын нурагсал мүнөө үеын эрилтээр табигдан програматай. Хүдөө хургуулинуудай үсөөн нурагшадтай класса энэ програмаар нурахань хүндэ байха. Үхибүүд үсөөн. Гадна тус программын учебнигүүдэй нэгэ комплект 150-160 түхэриг сэнтэй. Иимэ үнэтэй номуудые түрэлхид абаха баатай болоно.

Дунда классуудта энэ методикоор зааха багшанарые бэлдэхэ хэрэгтэй. Элдэб шэнэ программануудаар үхибүүдые эхин класса хэды хургабашье, саашадаа тэрэл түхэл маягаар хургаха багшанар үгы.

- Конференциин хүдэлмэрийн дүнгүүд ямар бэ?

- Иимэ уулзалга, нурагсал саг үргэлжэ хэхэ хэрэгтэй. Энэ конференцидэ Ивалгын аймагай эрдэм нурагсалай таһагай түлөөлэгшэд байгаа. Тиимэһээ хамтадаа зүбшэн хэлсэжэ, энэ програма хургуулиада гүйсэд хэрэглэхэдн гэжэ найдагдана.

Т.В.Васильева, Улаан-Удын 59-дэхи хургуулин багша:

- Би багшаар хаял хүдэлжэ захалааб. Тиимэһээ хэзээшьэ намда шэнэ програмаар хүдэлхэдэ бэлэн байха.

Манай хургуулиа энэ нурагсал эхин шатадаа. Зарим юумыень хэнэг хэнэгээр хэрэглэдэгшье наа, бүхы методикотойн эндэл танилсабаб. Лаборатори-мастерской соо дээдэ хургуулин багшанар жэшээтэ хэшээлнүүдые харуулаа.

- Конференциин хүүлээр танай ханаанда ямар бодолнууд мүндалөөб?

- Нэгэ дахиншьэ наа, дээдэ хургуулин багшанарай манай хургуулиада хэшээл

хургуулин багша:

- Багшанарай училищн дүүргэһэнби. Энэ нурагсалай талаар үнэхөөрөө, нэгэ хэды хэнэгүүдые мэдэхэб. Бүхы програма, методикотойн мүнөө танилсабаб.

- Тиимэһээ танай хургуулиа энэ нурагсал мүн лэ эхин шатадаа гээшэ гү?

- Тиимэ. Шэнэ түсэбөөр хүдэлхэдэ хүндэ байха, тиигэбэшьэ эхилхэ хэрэгтэй.

«Таһалгарягүй юрэнхы эрдэмэй бүридэлдэ тусгаар хүгжөөлгын нурагсал» гэхэн эрдэмэй-практическа конференцидэ Москваһаа психологин эрдэмэй кандидат, эрдэмэй хүтэлбэридэгшэ В.А.Гуружапов ерэнэн байна. Д.Б.Эльконингой, В.В.Давыдовой

зохёон шэнэ нурагсалай программые министрствын дэмжэһые тэмдгэлжэ, Виктор Александрович Гуружапов байгша оной сентябрь нарада дахад ерэжэ, семинаруудые үнгэргэхэ түсэбтэй. Конференциин айһаад, Шэтын областин эрдэм нурагсалай таһагай түлөөлэгшэд тусгаар хүгжөөлгын нурагсалай мүнөө үеын эрдэм шудалалгада таарадагы тэмдгэлжэ. Хаяхан энэ програмаар хүдэлжэ эхилэн шэтынхид дүй дүршлөөрөө хубаалдажа байхая мэдүүлнэ хэн.

Е.ЦЫБЕНОВА.

ЗУРАГУУД ДЭЭРЭ: психологин эрдэмэй кандидат В.А.Гуружапов; ВСГАКИ-гай доцент Т.В.Авдохина; Хурамхаанай математикын багша Б.Х.Базаров проектнэ наадая хамгаална.

Г.САМБЯЛОВАЙ фото.

Родные и близкие с глубоким прискорбием извещают о смерти мужа, отца, деда, прадеда **ПИВОВАРОВА Николая Буниновича** Гражданская панихида состоится 9 апреля с 11 часов в малом зале Дома Правительства, вынос в 13.00 часов.

Эмхидхэн байгуулагшад - Буряад Республикын Президент, Арадай Хурал болон Правительство

Ахамад редактор А.Л.АНГАРХАЕВ.

РЕДАКЦИОННО КОЛЛЕГИ: Б.М.Ж. БАЛДАНОВ (ахамад редакторай орлогшо), Г.Х.ДАШЕЕВА (ахамад редакторай орлогшо), Б.В. ГЫНДЫНЦЫРЕНОВ (харюусалгата секретарь), А.Г.ЛУБСАНОВ (Буряад Республикын Правительство), Д.Д.СУНДАРОН (Буряад Республикын Арадай Хурал), таһагуудые даагшад: Н.Д.НАМСАРАЕВ, Т.В.САМБЯЛОВА, Д.Ш.ХУБИТУЕВ, А.Д.ТАПХАЕВ, В.И.ПИНТАЕВ (хэблэлэй директор).

Редакциин телефонууд: ахамад редакторай - 21-50-96, ирлэмнын - 21-54-54, ахамад редакторай орлогшонорой - 21-68-08, 21-64-36, харюусалгата секретарин - 21-50-52, секретариатай - 21-50-52, таһагууд: экономикын болон политикын - 21-63-86 (дагшань), 21-34-05, 21-55-97, соёлой, гүүхын болон залуушуулай - 21-54-93 (дагшань), 21-57-63, 21-69-58, 21-60-21, мэдээлэй болон рекламн - 21-62-62, 21-67-81, хэблэлэй - 21-33-61, оператор-корректорнүүдэй - 21-61-35, фотокорреспондентнүүдэй - 21-33-61, компьютерна түбэй - 21-66-76.

* Бурятия" хэблэлэй телефонууд: директор - 21-49-94, бухгалтерий - 21-23-67, вахта - 21-60-91.

Манай адрес:

670000, Улаан-Удэ, Каландаришвиллин үйлэ, 23, "Буряад үнэн" газтын редакци.

Газет хэблэлэй 1 хуудалһан хэмжээтэй. Индекс 50901. Хэблэг 3900 (хамта 25.900) Хэблэлдэ тушаагдһан саг 17.00.

"Республиканска типографи" гэхэн АО-до газет хэблэгдэ. Директорийн телефон: 21-40-45. Б-0079-дэхи номертойгоор бүридхэлдэ абтанхай. Заказ № 8310.

Тоонуудай, бодото баримтануудай, хүнэй, няутагай нэрнүүдэй бэшгэлые хэзэгайрууһан ушарта авторнуудын харюусалгатай. Редакциин ханамжа автарайхитай адли бэшэ байжа магад.